

ОХРИМЕНКО В. І.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ФУНКЦІОНАЛЬНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ МОДАЛЬНОГО ІНКОРПОРОВАНОГО МАРКЕРА *ESATTAMENTE*

(на матеріалі італійської мови)

У статті розглянуто функціональні характеристики модального інкорпорованого маркера *esattamente* в італійській мові, що виражає модальне значення кванторної всезагальності когнітивно-семантичного поля достовірності.

Ключові слова: модальність, модальне значення, модальний інкорпорований маркер, кванторна всезагальність.

В статье рассмотрены функциональные характеристики модального инкорпорированного маркера *esattamente* в итальянском языке, который выражает модальное значение кванторной всеобщности когнитивно-семантического поля достоверности.

Ключевые слова: модальность, модальное значение, модальный инкорпорированный маркер, кванторная всеобщность.

The article focuses on functional characteristics of incorporated modal marker *esattamente* in Italian that expresses modal meaning of modality of quantorial totality being part of cognitive-semantic field of trustworthiness.

Key words: modality, modal meaning, incorporated modal marker, quantorial totality.

Актуальність дослідження зумовлюється необхідністю комплексного дослідження категорії модальності у сучасній лінгвістиці, що носить поліпарадигмальний характер.

Метою статті є визначення функціональних характеристик висловлень з модальним інкорпорованим маркером *esattamente*, що реалізує модальне значення кванторної всезагальності когнітивно-семантичного поля (КСП) достовірності.

Об'єкт дослідження становить мікротекст функціонування модального інкорпорованого маркера *esattamente*.

Предметом дослідження є дискретизація смислового простору мікротексту функціонування модального інкорпорованого маркера *esattamente*.

Наукова новизна дослідження полягає у першій спробі розкриття смислової структури модального засобу в аспекті встановлення взаємозалежності між його семантикою як згорнутою структурою та параметрами мікротексту його функціонування.

Постановка загальної проблеми та її зв'язок з науковими завданнями. У нашій концепції ми визначаємо категорію модальності як чотирирівневе утворення: модальне когнітивно-семантичне поле – модальне значення – модальна одиниця – сукупність її функціонально-семантичних варіантів (ФСВ). На відміну від концепції функціонально-семантичного поля (ФСП) О. В. Бондарка [1], ми постулюємо сполучення модальної одиниці з модальним полем не безпосередньо, а через модальне значення. *Модальне поле* є абстрактною сутністю, в основі якого міститься бінарна опозиція. Її нейтралізація відбувається не відразу, а є процесом, прослідкувати який можна лише у мікротексті функціонування модальної одиниці. *Модальне значення* визначається за сукупністю параметрів, які каузують зняття невизначеності опозиції модального поля. *Модальна одиниця* розглядається в аспекті взаємозалежності її семантики як згорнутої структури та параметрів мікротексту функціонування у приядерній зоні (безпосередня сполучуваність), на ближній периферії (рівень висловлення, до складу якої входить модальна одиниця, або суміжного висловлення), та на периферії (рівень мікротексту). *Функціонально-семантичний варіант* модальної одиниці визначаються після її дослідження у мікротексті і побудови моделей мікротексту (кожній моделі мікротексту відповідає ФСВ). В основі назви моделі мікротексту знаходиться провідна група модусів. У результаті взаємодії епістемічного модусу з перцептивним, емотивним, волітивним, аксіологічним та поділу ментальної діяльності на синтетичну та аналітичну за Л. С. Виготським [2:200], маємо 2 синтетичні моделі (сенсорно-рефлексивного синтезу, сенсорно-емотивно-рефлексивного синтезу) та 4 аналітичні (рефлексивізації перцепції, рефлексивізації емотивності, рефлексивізації волітивності, рефлексивізації аксіологічності). Розгортання інформації у мікротексті за певними векторами (перцептивним, емотивним, епістемічним, волітивним, аксіологічним), характер внутрішньофразової та трансфрастичної зв'язності уможливорює відстеження процесу смислотворення модальної одиниці. На відміну від усіх інших концепцій поля, зокрема концепції ФСП О. В. Бондарка, ми виносимо *принцип ядра та периферії у мікротекст*: ядром є модальна одиниця, приядерну зону складає її безпосередня сполучуваність, ближню периферію – різномірні мовні засоби модального висловлення, периферію – мікротекст (зазвичай рівень 3-5 висловлень).

У цій статті ми розглядаємо модальний маркер *esattamente*, що належить до КСП достовірності з опозицією “уявлення про дійсність vs співвіднесення з дійсністю” і є засобом вираження модального значення кванторної всезагальності.

Кванторна всезагальність є подвійною сутністю, що поєднує ствердження і заперечення. “Заперечна реальність” як ключове питання онтології заперечних висловлень розглядається з погляду дихотомії “наявність відсутності” vs “відсутність наявності” [3:25]. Існують пари лексичних одиниць, поєднаних дуальним співвідношенням значень: такі ЛО підлягають як зовнішньому, так і внутрішньому запереченню [4:21; 5:355].

Універсальними когнітивними операціями, властивими логічному мисленню, є ствердження і заперечення: адже навколишня реальність пізнається квантами, суб’єкт пізнання “послідовно сприймає одне і заперечує інше” [6:332]. “Асерція” і “негація” розглядаються як “бінарний концепт”: можливим є як розмежування складових концепту, так і коливання між асерцією і негацією (при взаємодії з категорією оцінки); проте навіть у разі власне негації зв’язок з асерцією не втрачається: заперечення здійснюється з опорою на ствердження [7:455]. Категорії ‘асерція’ і ‘негація’ взаємодіють з причинністю, яка “вривається” в їхній семантичний простір, утворюючи загальну зону їх взаємодії, через яку розкривається об’єктивно існуюча онтологія між фізичним і ментальним світом” [8:41].

На зіставленні суб’єктом двох сутностей зі встановленням відношень еквівалентності або зіставленні сутності з певним еталоном ґрунтується модальне значення кванторної всезагальності. Засобом вираження цього модального значення є модальний прислівник *esattamente*. Цей модальний прислівник утворений від *esatto*, основними значеннями якого є: 1) акуратний, ретельний, пунктуальний; 2) точний, правильний; 3) достовірний [9:367]. В італійському тлумачному словнику подаються ті самі значення з акцентом на функціональному аспекті: пунктуальність, точність і т. д. як спосіб поведінки, виконання, відтворення (подій) [10:748]. Поняття ‘точність’ визначається у таких основних аспектах: 1) повної відповідності дійсності; 2) відповідності нормі, еталону; 3) конкретності, визначеності, межової повноти [11:101].

Esatto походить від лат. *exactus*, прислівника минулого часу дієслова *esigere* ‘доводити до кінця’ [10:748]. За семантикою *esattamente* вказує на

позитивну оцінку істинності. Перераховані характеристики *esattamente* свідчать про те, що кореферентна дійсності ситуація, вербалізована у мікротексті його функціонування, має бути пов'язаною з аналізом, а не синтезом. Розглянемо функціонування *esattamente* у складі моделей мікротексту.

1. *Esattamente* у складі моделі рефлексивізації емотивності. Корреферентна дійсності має такі параметри: конкретний суб'єкт модальної оцінки; конкретна ситуація крізь призму рефлексії; зв'язок перцепції з рефлексією через емоційність; опора на емпіричні відчуття та вивідні знання. Наведемо приклад.

(1) *No sempre lucida nella memoria l'immagine del luogo; (2) e quando tornerò m'ingnocchierò nel punto preciso dove io solevo, esattamente, meglio che ci fossero rimasti due cavi profondi. E là ritroverò quella parte dell'anima mia a pregare ancora, sotto la volta azzurra constellata che si specchia nel marmo come un cielo notturno in un'acqua tranquilla* (D'Annunzio IP, p. 147). Йдеться про значущі для мовця спогади. Мікротекст можна умовно поділити на рефлексивний блок (1) та перцептивно-емотивний блок (2), з'єднані модальним маркером *esattamente*. Рефлексивний блок вводить інформацію про наявність у свідомості мовця суб'єктивно значущих спогадів. Епістемічні лексичні одиниці (ЛО) у складі висловлення характеризуються поступовим зростанням конкретності: пам'ять – образ місцевості; при цьому образ у пам'яті постає як точний (*lucida*) та постійно існуючий (*sempre*). Перцептивно-емотивний блок містить висловлення з інформацією про потенційну актуалізацію переживань і характеризується вживанням емотивної і перцептивної семантики.

Параметрами моделі мікротексту є: контамінація епістемічного, емотивного, перцептивного модусів у мікротексті; поділ мікротексту висловленням з *esattamente* на зону генералізації та специфікації; основний спосіб квантування інформації: поєднання рефлексивного і перцептивно-емотивного блоків мікротексту; основний зміст *рефлексивного блоку мікротексту*: вичленення з потоку свідомості мовця суб'єктивно значущих спогадів (частотність уживання ЛО епістемічної семантики з гіперо-гіпонімічними відношеннями *memoria / ricordo* → *immagine*); частотність уживання ЛО на позначення точності, відповідності (*lucido, preciso, puntuale*) та ЛО-кванторів всезагальності (*sempre*); ЛО семантики повторюваності (*solere, sempre quando*); основний зміст *перцептивно-емотивного блоку мікротексту*: висловлення на

позначення емотивно значущого фрагмента дійсності, “актуалізація переживань”; тенденція до синтаксичної парцеляції *esattamente*; *esattamente* у ролі маркера: 1) зіставлення перцептивних даних з їх актуалізацією при пригадуванні; 2) зіставлення емоційно значущої інформації з актуалізацією переживань.

2. *Esattamente* у складі моделі рефлексивізації волітвності. Корелює з дійсності ситуація, що вербалізується у мікротексті зазначеної моделі, містить такі параметри: конкретний суб’єкт модальної оцінки; зіставлення N – кількості ситуацій; узагальненість; втрата значимості темпоральності і локативності; опора на вивідні знання; оцінка дій (подій) у зіставленні з загальними нормами. Проілюструємо прикладом.

In ogni caso non ho bisogno che mi dica che non sta bene, lo conosco così tanto! Basta che rientri a casa e so esattamente in che stato è. Se è rosso e gonfio, so che ha bevuto la sera prima, oppure che è ancora sbronzo. Se, invece, ha l’occhio torvo so che non ha bevuto, ma che è arrabbiato, oppure che ha qualcosa da dire e che non lo dirà perché non è nella sua natura! (Chi N8 / 02. 2004, p. 12). В інтерв’ю Гійом, син всесвітньо відомого актора Жерара Депардье, докоряє своєму батьку за надмірну пристрасть до алкоголю і розповідає, що, повернувшись додому, йому досить одного погляду, аби зрозуміти, у якому стані його батько, і спрогнозувати його поведінку. Висловлення з *esattamente* поділяє мікротекст на зону генералізації (уведення експліцитного висновку) і зону специфікації (розкриття механізму отримання знань). Висловлення специфікаційного блоку містять ряд умовних періодів (*Se*), що вводять інформацію про зовнішній вигляд суб’єкта оцінки, отриману на основі сенсорно-рефлексивного синтезу; друга частина умовного періоду вводиться експліцитним епістемічним модусом (*so che*), що приписує певному вигляду певну поведінку. Пропозиція імплікує узагальненість, ситуативну повторюваність.

Параметрами моделі мікротексту є: поєднання аксіологічних, волітвних, епістемічних, емотивних перцептивних сегментів мікротексту та кореляція зниження питомої ваги вербалізації перцептивності / емотивності зі зростанням абстрагованості; поділ мікротексту висловленням з *esattamente* на зону генералізації і специфікації; структурування смислових зв’язків за логічним принципом (частотні засоби трансфрастичного / внутрішньофразового зв’язку: *comunque, in ogni caso, se* (введення умовного періоду) на позначення механізму

отримання знань при експлікації; вживання експліцитного епістемічного модусу (*sapere che*) на позначення повторюваної інформації, що структурує епістемічну сферу суб'єкта модальної оцінки; ЛО оцінної семантики з усталеною валоритивною складовою); *esattamente* у якості маркера зіставлення прогнозування дій з їх реалізацією.

Отже, у мікротексті вживання *esattamente* відбувається зіставлення двох сутностей, порівняння та фіксування відповідності. Тому *esattamente* функціонує у складі моделей аналізу, а не синтезу. Перцептивний модус як прототипний для синтетичних моделей мікротексту найрідше вербалізується, а за умови вербалізації поглинається епістемічним, вводячи сенсорну інформацію, що виступає підґрунтям для зіставлення, порівняння і логічного висновку. Це пояснює частотність сполучення маркера проблематичної достовірності *sembrare* з ЛО оцінної та епістемічної семантики типу *sembra giusto, corretto, importante* у межах мікротексту з *esattamente*. Нетиповість перцептивного модусу для мікротексту функціонування цього модального маркера пояснює заборону на сполучуваність **sembrare esattamente*.

Оскільки семантичні узгодження полягають у “повторенні певного смислу в значеннях елементів, що комбінуються один з одним” [12:27], розглянемо найчастотнішу сполучуваність модального маркера *esattamente*, що допоможе окреслити його смислову структуру. Частотною є сполучуваність *sapere esattamente che* – ‘точно знати, що’. Аналіз ситуацій позамовної дійсності, вербалізованих у мікротексті вживання *esattamente*, засвідчив, що при продукуванні модального висловлення мовець оперує відомою йому інформацією, що може підлягати деталізації: епістемічний стан ‘знання’ є заданим *a priori*, і ментальний предикат *sapere* може бути віднесеним до приядерної зони *esattamente*. Сполучуваність *sapere esattamente* є тим випадком, коли найвища імовірність прирівнюється до достовірності [13: 263]. Відмітимо і частотність вживання у модальному висловленні з *esattamente* екзистенційного предиката *essere*. Згідно з О.В. Падучевою, квантори існування характеризує “внутрішня позамежовість, відсутність часових обмежувачів на розвиток ситуації” [14: 7].

У результаті аналізу мікротексту було виявлено, що у *приядерній зоні esattamente* функціонують: стверджувальна частка *sí*, ментальний предикат знання *sapere*, дієслова семантики відповідності *corrispondere a*, дейктики *questo, quello*, маркер порівняння *come*, числівники на

позначення точної кількості. Наприклад: *Mi svegliai esattamente quattro ore dopo e mi accorsi che quel sonno mi aveva fatto bene (Moravia RR, p. 179). Non si fa scrupoli e dice esattamente quello che pensa (Verasani, p. 43). Dopo era solo, esattamente come prima (Mazzantini, p. 65).*

На ближній периферії вживаються ЛО на позначення точності, відповідності (*lucido, preciso*), темпоральний квантор всезагальності *sempre*, модальне дієслово *solere* на позначення повторюваних дій у минулому. Суміжні висловлення, з'єднані *esattamente*, вступають у смислові відношення комплементарності. Відмітимо вербалізацію у модальному висловленні смислового комплексу 'уявлення, прогнозування – точна реалізація': *svolgersi esattamente come → immaginare, prevedere, calcolare*. Також для приядерної зони характерним є функціонування пар ЛО, що імплікують точність та відповідність зіставлення типу *memoria – luogo, memoria – avvenimento, dire – pensare, promettere – realizzare*. Наприклад: *Non si fa scrupoli e dice esattamente quello che pensa (Verasani, p. 43).*

Для периферії характерним є вживання конструкцій, у яких здійснюється розгортання умовних структур (*sapere esattamente → se ... se*). Модальне висловлення з *esattamente* є генералізацією інформації, а проспективні висловлення – специфікацією.

Комбінаторика модального маркера *esattamente* у приядерній зоні дозволяє приписати йому семантичну імплікатуру 'істинність в аспекті тотожності'. Це пояснює і заборону на сполучуваність **sembra esattamente*, а також відсутність сполучення *esattamente* з перцептивними предикатами.

Висновки. *Esattamente* належить до модального КСП достовірності. Опозицією цього модального поля є "уявлення про дійсність – співвіднесення з дійсністю". Це засіб вираження модального значення кванторної всезагальності, в основі якого міститься позитивна оцінка істинності в аспекті відповідності прогнозованого і реального стану справ з опорою на вже відому інформацію. Опозиція модального поля нейтралізується через епістемічний стан знання, причому йдеться саме про визначений епістемічний стан. Основними функціонально-семантичними варіантами *esattamente* є: 1) зіставлення перцептивних даних з їх актуалізацією при пригадуванні; 2) зіставлення емоційно значимої інформації з актуалізацією переживань; 3) зіставлення прогнозування дій з їх реалізацією. На основі сукупності ФСВ ми

виводимо семантичні імплікатури: [істинність в аспекті тотожності]. Семантичні імплікатури дають уявлення про залежність між семантикою модальної одиниці як згорнутою структурою і різнорівневими мовними засобами, що вживаються у приядерній зоні, на ближній периферії та на периферії мікротексту функціонування модальної одиниці.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Бондарко А. В.* Теория функциональной грамматики: Темпоральность. Модальность: [коллективная монография в 6 т. / отв. ред. Александр Владимирович Бондарко / Беляева Е. И., Корди Н. Н., Цейтлин С. Н. и др.] . – Ленинград : Наука, 1990. 2. *Выготский Л. С.* Психология: [сб. осн. тр.] / Лев Семенович Выготский ; [предисл. Н. Е. Веракса] – [переизд.]. – М. : Изд-во ЭКСМО-Пресс, 2000. – 1008 с. (Серия “Мир психологии”). 3. *Драгалина-Черная Е. Г.* Онтология отрицания: присутствие отсутствия vs. отсутствие присутствия / Е. Г. Драгалина-Черная // Логический анализ языка. Ассерция и негация : сб. науч.-аналит. обзоров / отв. ред. Нина Давидовна Арутюнова. – М. : Изд-во “Индрик”, 2009. – С. 25–33. 4. *Богуславский И. М.* “Сандхи” в синтаксисе: загадка уже не / И. М. Богуславский // Вопросы языкознания / отв. ред. Татьяна Михайловна Николаева. – М. : Наука, 2002. – № 5. – С. 19–37. 5. *Лингвистический энциклопедический словарь* / [сост. : Н. Д. Арутюнова, В. А. Виноградов, В. Н. Топоров и др. ; гл. ред. В. Н. Ярцева]. – [2-е изд., испр.]. – М. : Большая Российская энциклопедия, 2002. – 709 с.: ил. 6. *Берестнев Г. И.* И да, и нет: стратегия парадокса / Г. И. Берестнев // Логический анализ языка. Ассерция и негация : сб. науч.-аналит. обзоров / отв. ред. Нина Давидовна Арутюнова. – М. : Изд-во “Индрик”, 2009. – С. 330–341. 7. *Лазуткина Е. М.* Отрицание в глагольном предложении: при глаголе, в глаголе и во фразеологизированных конструкциях / Е. М. Лазуткина // Логический анализ языка. Ассерция и негация : сб. науч.-аналит. обзоров / отв. ред. Нина Давидовна Арутюнова. – М. : Издательство “Индрик”, 2009. – С. 443–456. 8. *Малинович М. В.* Ассерция. Негация. Причинность. Взаимодействие категорий / М. В. Малинович, Ю. М. Малинович // Логический анализ языка. Ассерция и негация : сб. науч.-аналит. обзоров / отв. ред. Нина Давидовна Арутюнова. – М. : Изд-во “Индрик”, 2009. – С. 34–43. 9. *Новый большой итальянско-русский словарь* / [сост. Герман Федорович Зорько]. – [2-е изд.]. – М. : Русский Язык медиа, 2005. – 1230 с. 10. (IDDLI) *Il Dizionario della lingua italiana* / Giacomo Devoto, Gian Carlo Oli. – [2-a ediz.] – Firenze : Le Monnier, 2000–2001. – 2390 p. 11. *Перцов Н. В.* О точности в филологии / Н. В. Перцов // Вопросы языкознания / отв. ред. Татьяна Михайловна Николаева. – М. : Наука, 2009. – № 3. – С. 100–124. 12. *Апресян Ю. Д.* О семантической мотивированности лексических функций-коллокатов / Юрий Дереникович Апресян // Вопросы языкознания / отв. ред. Татьяна Михайловна Николаева. – М. : Наука, 2008. – № 5. – С. 3–33. 13. *Гатинская Н. В.* Квантификация в сфере модальных оценок в русском языке / Н. В. Гатинская // Логический анализ языка. Квантификативный аспект : сб. науч.-аналит. обзоров / отв. ред. Нина Давидовна Арутюнова. – М. : Языки русской культуры, 2005. 14. *Падучева Е. В.* Лексическая аспектуальность и классификация предикатов по Маслову – Вендлеру / Елена Викторовна Падучева // Вопросы языкознания / отв. ред. Татьяна Михайловна Николаева. – М. : Наука, 2009. – № 6. – С. 3–20.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. *D’Annunzio G.* Il piacere / Gabriele D’Annunzio. – Roma : Biblioteca Economica Newton, 2003. – 268 p. 2. *Mazzantini M.* Non ti muovere / Margaret Mazzantini. – Milano : Mondadori, 2003. – 295 p. 3. *Moravia A.* Racconti romani / Alberto Moravia. – Milano : Bompiani, 1986. – 183 p. 4. *Verasani G.* L’amore è un bar sempre aperto [Risorsa elettronica] : Tratto da: “L’amore è un bar sempre aperto” di Grazia Verasani. – Ravenna : Fernandel Editore, 1999. – Режим доступа : http://www.lieberlieber.it/biblioteca/v/verasani/l_amore_e_un_bar_sempre_aperto/pdf/l_amor_p.pdf 5. *Chi*: settimanale di politica, attualità e cultura / ed. Silvana Giacobini. – N. 38 / 17.09.2003. – 162 p. 6. *Oggi*: settimanale di politica, attualità e cultura / ed. Paolo Occhipinti. – N. 17 / 21.04.2004. – 162 p.